

**Окремі правові аспекти отримання благодійної (гуманітарної) допомоги
в період дії воєнного стану**

Віра Козіна, експертка програми Ради Європи

«Посилення доброго демократичного врядування і стійкості в Україні»

Перелік використаних скорочень:

ВАНП	Військова адміністрація населеного пункту
ОМС	Орган місцевого самоврядування
ПКУ	Податковий кодекс України
ЦКУ	Цивільний кодекс України
Закон № 280	Закон України від 21.05.1997 р. № 280/97-ВР «Про місцеве самоврядування в Україні»
Закон № 389	Закон України від 12.05.2015 р. № 389-VIII «Про правовий режим воєнного стану»
Закон № 1700	Закон України «Про запобігання корупції» від 14.10.2014 № 1700-VII
Закон № 5073	Закон України «Про благодійну діяльність і благодійні організації» від 05.07.2012 № 5073-VI
Закон № 1192	Закон України від 22.10.1999 р. № 1192-XIV «Про гуманітарну допомогу»
Постанова № 174	Постанова КМУ від 01.03.2022 р. № 174 Деякі питання пропуску гуманітарної допомоги через митний кордон України в умовах воєнного стану
Постанова № 202	Постанова КМУ від 05.03.2022 р. № 202 Деякі питання отримання, використання, обліку та звітності благодійної допомоги
Наказ № 818	Наказ Міністерства фінансів України «Про затвердження типових форм з обліку та списання основних засобів суб'єктами державного сектору та порядку їх складання» від 13.09.2016 № 818
Порядок № 1222	Порядок отримання благодійних (добровільних) внесків і пожертв від юридичних та фізичних осіб бюджетними установами і закладами освіти, охорони здоров'я, соціального захисту, культури, науки, спорту та фізичного виховання для потреб їх фінансування, затверджений постановою КМУ від 04.08.2000 № 1222

Питання 1. Хіба ОМС чи КП можуть отримувати благодійну (гуманітарну) допомогу? Це ж заборонено антикорупційним законодавством!

Відповідь.

Дійсно, стаття 54 [Закону № 1700](#) містить обмеження на безоплатне отримання різних видів активів ОМС чи державними органами. Однак не заборону. Буквально ч. 1 ст. 54 згаданого Закону звучить так: «Державним органам, органам влади Автономної Республіки Крим, органам місцевого самоврядування забороняється одержувати від фізичних, юридичних осіб безоплатно грошові кошти або інше майно, нематеріальні активи, майнові переваги, пільги чи послуги, **крім випадків, передбачених законами або чинними міжнародними договорами**, згоду на обов'язковість яких надано Верховною Радою України».

У п. 1 ч. 1 ст. 1 Закону № 5073 чітко вказано, що бенефіціаром - набувачем благодійної допомоги може бути фізична особа, **неприбуткова організація або територіальна громада**, що одержує допомогу від одного чи кількох благодійників для досягнення цілей, визначених цим Законом. Бенефіціарами благодійних організацій можуть бути також будь-які юридичні особи, що одержують допомогу для досягнення цілей, визначених цим Законом.

Згідно з ч. 1 ст. 169, 172, 173, 327 ЦКУ, ст. 60 Закону України "Про місцеве самоврядування в Україні" від імені та у інтересах територіальної громади правочини вчиняють уповноважені ними ОМС.

Таким чином, територіальна громада у особі уповноваженого нею ОМС може бути стороною договору про благодійну допомогу у статусі бенефіціара (отримувача допомоги, обдарованого – це синонімічні для даного випадку поняття).

Комунальні неприбуткові підприємства, заклади та організації, як бачимо з наведеного, також без обмежень можуть отримувати благодійну допомогу від будь-яких осіб, що виступають благодійниками у розумінні українського законодавства.

А ось комерційні комунальні підприємства на законних підставах можуть одержувати благодійну допомогу тільки від благодійних організацій. Отримання ними саме благодійної допомоги від інших осіб законом не передбачено.

Однак, це не означає, що комерційне КП не може взагалі отримати безоплатно від осіб, відмінних від благодійних організацій, якісь активи. Зокрема, ч. 1 ст. 720 ЦКУ прямо передбачено, що стороною договору дарування може виступати будь-яка юридична особа. Тому комерційне КП може скористатися у разі необхідності такою формою правочину. Відмінність тут буде у першу чергу полягатиме у податкових наслідках – подароване за загальними правилами майно (права) вважатиметься доходом та буде оподатковуватись на загальних умовах, а от для випадків отримання благодійної допомоги для КП можуть бути передбачені підстави для звільнення від оподаткування.

Інша справа, якщо мова йде про гуманітарну допомогу як специфічний вид благодійництва. Там коло учасників правовідносин буде відмінним і від договорів дарування, і від благодійної допомоги.

Юридично правильно особа, яка надає гуманітарну допомогу, називається «донором», хоча в Україні у середовищі публічного врядування на професійному жаргоні донорами називають будь-які міжнародні проекти та організації, що працюють в Україні. Це не зовсім вірно для цілей укладення відповідних правочинів і нерідко призводить до плутанини. Гуманітарну допомогу можуть надавати (виступати донорами) будь-які юридичні та фізичні особи в Україні або за її межами.

Отримувачам гуманітарної допомоги можуть бути:

а) підприємства громадських організацій осіб з інвалідністю, ветеранів війни та праці, **а також підприємства, установи та організації, що утримуються за рахунок бюджетів, уповноважені ними державні установи та органи місцевого самоврядування;**

б) благодійні організації, створені у порядку, визначеному Законом України "Про благодійну діяльність та благодійні організації";

в) громадські організації осіб з інвалідністю, ветеранів війни та праці, Товариство Червоного Хреста України та його обласні організації, творчі спілки, а також громадські організації, створені для здійснення передбаченої їх статутними документами екологічної, оздоровчої, аматорської, спортивної, культурної, освітньої та наукової діяльності;

г) релігійні організації, зареєстровані у порядку, передбаченому Законом України "Про свободу совісті та релігійні організації";

ґ) реабілітаційні установи для осіб з інвалідністю та дітей з інвалідністю, які мають відповідну ліцензію на здійснення реабілітаційних послуг, незалежно від відомчого підпорядкування, типу і форм власності.

Набувачі гуманітарної допомоги - фізичні та юридичні особи, які її потребують і яким вона безпосередньо надається. Набувачі гуманітарної допомоги з статусом юридичної особи визначаються відповідно до пунктів "а", "б", "в", "г", "ґ" абзацу п'ятого ст. 1 Закону № 1192.

За загальним правилом отримувачі гуманітарної допомоги повинні реєструватися у цьому статусі **у Єдиному реєстрі отримувачів гуманітарної допомоги**, однак з 01.03.2022 р. і понині цього не вимагається (більш детально про це – у відповіді на Питання № 2).

Таким чином, за умови правильного оформлення правочинів, дотримання всіх обов'язкових умов, передбачених спеціальним законодавством про такі правочини (належне представництво, безкорисливість, цільова спрямованість тощо), отримання ОМС благодійної (у тому числі –

гуманітарної) допомоги є **можливим**. Це неодноразово підтверджували, зокрема, Мін'юст (наприклад, у [листі від 15.02.2018 № 5512/100-2-18/7.3.1](#)) та НАДС (наприклад, у [листі від 04.04.2018 № 2624/13-18](#)).

Питання 2. Чули про зміни у законодавстві, які передбачають необхідність реєстрації ОМС або комунальних юридичних осіб, які отримують гуманітарну допомогу, у Єдиному реєстрі отримувачів гуманітарної допомоги (далі – ЄРОГД).

Відповідь.

Подібні чутки мають місце, оскільки Мінсоцполітики вже кілька разів повідомляло про те, що вони працюють над спрощенням внесення реєстрації одержувачів та набувачів гуманітарної допомоги у згаданому реєстрі. За словами речників та представників Міністерства після доопрацювання відповідного законодавства та технічного функціоналу ЄРОДГ певні категорії отримувачів та набувачів гуманітарної допомоги дійсно будуть зобов'язані реєструватися у такому статусі для отримання гуманітарної допомоги (<https://www.msp.gov.ua/news/22772.html>).

До внесення змін у законодавство зберігається спрощена процедура ввезення та отримання гуманітарних вантажів на митну територію України, започаткована з 01.03.2022 р. [Постановою № 174](#): товари, які підпадають під відповідні переліки, визнаються гуманітарною допомогою за декларативним принципом через подання відповідної митної декларації без рішення про визнання гуманітарною допомогою таких вантажів Мінсоцполітики.

Питання 3. Чи є тотожними за юридичною природою гуманітарна та благодійна допомога, та у чому практична різниця для ОМС, який виступає стороною такого правочину?

Відповідь.

Це дуже хороше запитання. Розуміння різниці цих понять допоможе ОМС уникнути цілої низки помилок, що можуть мати істотні негативні наслідки.

Почнемо з засадничих моментів. Гуманітарна допомога є різновидом благодійництва. Це закріплено у абз. 3 ст. 1 Закону № 1192 та цілком кореспондується з приписами ч. 4 ст. 5 Закону № 5073, згідно з якими закони України можуть визначати додаткові види благодійної діяльності та особливості регулювання певних видів благодійної діяльності. На практиці це означає, що гуманітарна діяльність у першу чергу регламентується своїм спеціальним законом (Законом № 1192), а у випадках, де відсутні особливості регулювання – за загальними правилами, передбаченими для благодійництва.

Наприклад, Постановою № 202 було передбачено, що в умовах воєнного стану не поширюються встановлені законодавством вимоги щодо отримання, використання, обліку та звітності благодійної допомоги від юридичних та фізичних осіб - резидентів і нерезидентів. Цей припис має загальне значення і для гуманітарної допомоги, як особливого виду благодійництва.

Аналогічні за змістом підходи можна знайти і у податковому законодавстві. Так, **наприклад**, пп. 170.7.1. п. 170.7 ст. 170 ПКУ передбачено, що не оподатковується та не включається до загального місячного або річного оподатковуваного доходу платника податку благодійна, у тому числі гуманітарна допомога (далі - благодійна допомога), яка надходить на його користь у вигляді коштів або майна (безоплатно виконаної роботи, наданої послуги) та відповідає вимогам, визначеним цим пунктом. І взагалі, правила оподаткування гуманітарної допомоги, як різновиду благодійництва, є фактично ідентичними, крім поодиноких виключень, що прямо передбачені безпосередньо Кодексом, і у першу чергу пов'язані із особливостями перетину митного кордону України гуманітарною допомогою в умовах воєнного стану. Так, **наприклад**, згідно з одним з абзаців пп. 14.1.212 п. 14.1 ст. 14 ПКУ операції з фізичної передачі (відпуску, відвантаження) пального на митній території України як гуманітарної допомоги у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України, на період дії правового режиму воєнного стану, надзвичайного стану не вважаються реалізацією пального. Цей припис ПКУ, серед іншого, означає, що територіальні громади у особі ОМС (ВАНП) можуть отримувати у якості гуманітарної допомоги і паливно-мастильні матеріали.

Тепер розглянемо більш детально схожі та відмінні характеристики благодійної та гуманітарної допомоги та практичні наслідки різниць для територіальних громад.

Благодійна	Гуманітарна
Надавач допомоги	
дієздатна фізична особа або юридична особа приватного права (у тому числі благодійна організація), яка добровільно здійснює один чи декілька видів благодійної діяльності <i>(правильно називається – благодійник)</i>	юридичні та фізичні особи в Україні або за її межами, які добровільно надають гуманітарну допомогу отримувачам гуманітарної допомоги в Україні або за її межами <i>(правильно називається – донор)</i>
Той, хто отримує допомогу	
фізична особа, неприбуткова організація або територіальна громада <i>(правильно називається – бенефіціар або набувач благодійної допомоги)</i>	<i>Отримувачем може бути тільки юридична особа. У нашому випадку - ОМС, підприємства, установи та організації, що утримуються за рахунок відповідних бюджетів.</i> <i>Набувачем може бути як фізична особа, так і окремі види юридичних осіб</i>
<p><i>Головна різниця полягає у тому, що бенефіціар у благодійній допомозі є її кінцевим набувачем. Тому, наприклад, якщо ОМС отримало від проекту міжнародної технічної допомоги товар як благодійну допомогу, передати її безоплатно своєму ж КП/КЗ/КУ чи приватній особі (скажімо, ВПО) просто так, як продовження цього правочину не можна. Треба буде або робити договір про передачу майна в оперативне управління чи господарське відання для КП/КЗ/КУ, або цільову програму для підтримки ВПО. При цьому, якщо у договорі з проектом МТД прямо не передбачено права на подібну «подальшу» передачу майна, потрібно буде отримувати спеціальний дозвіл від благодійника.</i></p> <p><i>Законодавство ж про гуманітарну допомогу прямо передбачає можливість «транзиту» коштів чи майна від отримувача до набувача. При цьому, отримувач та набувач можуть збігатися у одній особі. Простіше кажучи, територіальна громада може отримати генератор для підтримки своєї діяльності і залишити його на балансі ОМС, від імені якого було прийнято допомогу, для подальшого використання. А може бути, що гуманітарна допомога отримується ОМС саме для подальшого розподілу між іншими кінцевими набувачами. Скажімо, громада у особі ОМС чи ВАНП отримала одяг, ліки чи продукти харчування. Загальна ціль використання такого майна визначена донором (наприклад, для підтримки соціально незахищених, матеріально незабезпечених осіб, або осіб, які опинилися у важкому фінансовому становищі внаслідок збройної агресії проти України). Уповноважений ОМС може одразу розподіляти ці товари кінцевим набувачам за визначеними ним критеріями «транзитом» - без постановки на свій баланс. Дозвіл донора у цьому випадку потрібний не буде.</i></p>	
Цілі допомоги	
Благодійна допомога може надаватися виключно для сприяння законним інтересам бенефіціарів у сферах благодійної діяльності, визначених Законом № 5083, а також на розвиток і підтримку цих сфер у суспільних інтересах. Сфер благодійної діяльності 15, їх перелік визначений ч. 2 ст. 3 Закону № 5083 і є вичерпним. <i>Якщо перейти до прикладів, то, ОМС, який отримує благодійну допомогу, не може витратити її на підтримку військових, бо це</i>	Гуманітарна допомога згідно з абз. 3 ст. 1 Закону № 1192 може надаватися також тільки за тими 15-ма напрямками (сферами), які передбачені загальним законом про благодійництво, але тут цільове призначення є ще більш точним: гуманітарна допомога надається виключно з гуманних мотивів особам, які потребують її у зв'язку з соціальною незахищеністю, матеріальною незабезпеченістю, важким фінансовим становищем, виникненням надзвичайного

<p><i>не відповідає напрямкам його діяльності. А ось підтримати ДФТГ за рахунок благодійної допомоги цілком можливо.</i></p>	<p>стану, зокрема внаслідок стихійного лиха, аварій, епідемій і епізоотій, екологічних, техногенних та інших катастроф, які створюють загрозу для життя і здоров'я населення, або тяжкою хворобою конкретних фізичних осіб, а також для підготовки до збройного захисту держави та її захисту у разі збройної агресії або збройного конфлікту.</p> <p><i>Якщо знову повернутися до прикладу, ОМС може одразу передати отриманий ним від міжнародного партнера автомобіль на ЗСУ, якщо це буде погоджено донором. Є особливості для передачі товарів військового призначення та товарів зі спецлисту, які можуть ускладнити або унеможливити таку передачу. Але за загальним правилом, якщо немає обмежень від донора, таке цілком можливо.</i></p>
<p>Види допомоги</p>	
<p>У благодійництві їх багато. Це, зокрема (перелічені не всі види):</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) безплатна передача у власність бенефіціарів коштів, іншого майна, а також безплатне відступлення бенефіціарам майнових прав; 2) безплатна передача бенефіціарам права користування та інших речових прав на майно і майнові права; 3) безплатне надання послуг та виконання робіт на користь бенефіціарів; 4) відшкодування благодійними організаціями витрат інших бенефіціарів, пов'язаних з передачею майна і майнових прав, перерахованих вище, визнається благодійною діяльністю. <p><i>Останнє особливо актуальне при передачі у власність громад транспортних засобів, будівництві або введенні у експлуатацію нерухомого майна, що передбачає додаткові видатки на реєстрацію прав.</i></p>	<p>Гуманітарна допомога надається у грошовій або натуральній формі, у вигляді безповоротної фінансової допомоги або добровільних пожертвувань, або допомога у вигляді виконання робіт, надання послуг</p>

Питання 4. У нас по тексті договору (митної декларації) прямо не визначено, це гуманітарна чи благодійна допомога, терміни використані змішано. Як нам розрізнити, що це за правочин?

Відповідь.

Якщо мова йде про митну декларацію, тобто отриманий товар в умовах воєнного стану перетинав кордон за спрощеною процедурою, яка б термінологія не використовувалася у договорі (листі тощо) – у розумінні українського законодавства це буде гуманітарна допомога. Для благодійної таких правил перетину кордону не передбачено. Тому у подальшому слід працювати з цими товарами саме за правилами гуманітарної допомоги.

Якщо операція здійснювалася на митній території України – слід виходити з природи правочину, у разі неможливості визначення – уточнити це у особи, яка надала відповідну допомогу.

Питання 5. Чи може ВАНП отримувати гуманітарну чи благодійну допомогу?

Відповідь.

Так. Причому як безпосередньо для забезпечення власної діяльності як тимчасового державного органу, так і від імені та у інтересах територіальної громади.

Головне – правильно визначити, у якому статусі діє ВАНП і для кого (чого) саме призначена допомога. Адже, якщо допомогу отримує ВАНП як державний орган для забезпечення власних потреб – отримане майно потрапляє у державну власність і виникне питання щодо його подальшої долі після ліквідації адміністрації. А от якщо майно призначене територіальній громаді – ВАНП виступає лише своєрідним органом управління, природу власності це не змінює, навіть якщо майно якийсь час буде використовувати не ОМС, а безпосередньо ВАНП.

Питання 6. Чи може територіальна громада (ОМС) бути учасником багатостороннього правочину з надання допомоги?

Відповідь.

Так. Більше того, дуже поширеною є практика, коли донор оплачує виробнику, постачальнику або дилеру товари або послуги, які одразу постачаються (виконуються) на користь територіальної громади.

Питання 7. Чи можна отримувати допомогу на відбудову територіальних громад? Наприклад, на фінансування програм комплексного відновлення, розробку комплексних планів просторового розвитку, розробку іншої містобудівної або проектно-кошторисної документації?

Відповідь.

Так, це цілком можливо. Більше того, окремі сфери благодійництва просто призначені для реалізації подібних проектів. Зокрема, одним з напрямків благодійної діяльності є розвиток територіальних громад, куди за правильного обґрунтування підійде майже усе з переліченого, причому як для прямого фінансування, так і для допомоги у вигляді робіт чи послуг.

Також це можуть бути цільові проекти у сферах:

- 1) охорони здоров'я;
- 2) екологія, охорона довкілля та захист тварин;
- 3) запобігання природним і техногенним катастрофам та ліквідація їх наслідків (прекрасні приклади - модернізація інженерних мереж, споруд інженерного та цивільного захисту, модернізація систем та мереж тепло-, водопостачання та водовідведення);
- 4) допомога постраждалим внаслідок катастроф, збройних конфліктів і нещасних випадків, а також біженцям та особам, які перебувають у складних життєвих обставинах (будівництво нового житла, соціальних об'єктів);
- 5) соціальний захист, соціальне забезпечення, соціальні послуги і подолання бідності;
- 6) культура та мистецтво, охорона культурної спадщини.

Питання 8. Донор хоче дати грант на проведення ОМС конкурсу серед місцевих ГО. Це законно?

Відповідь.

Так, цілком законно організувати грантовий конкурс за кошти благодійника. Відповідно до приписів ст. 6 Закону № 5083 благодійна пожертва може надаватися бенефіціарам, визначеним на конкурсних засадах благодійником або уповноваженими ним особами. Умовами конкурсу можуть визначатися дії, які бенефіціар має виконати на користь третіх осіб, крім тих, які пов'язані з благодійником.

Ця публікація підготована за запитом Асоціації міст України, відображує особисту думку авторки та не є офіційною позицією Асоціації міст України, Ради Європи чи її програм.